

PROTOKÓŁ
posiedzenia Polsko-Litewskiej Dwustronnej Komisji Ekspertów
do badania problemów nauczania historii i geografii
(Birże/Biržai – 22–24 maja 2012 r .)

Na podstawie artykułu 15 Programu współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Oświaty i Nauki Republiki Litwy w dniach 22–24 maja 2011 r. w Birżach odbyło się posiedzenie Polsko-Litewskiej Dwustronnej Komisji Ekspertów do badania problemów nauczania historii i geografii.

W spotkaniu udział wzięli:

ze strony polskiej:

1. prof. dr hab. Adam Suchoński – przewodniczący strony polskiej
2. prof. dr hab. Mieczysław Jackiewicz
3. prof. dr hab. Bohdan Łukaszewicz
4. dr Mariusz Kowalski
5. dr Aleksander Srebrakowski
6. mgr Tadeusz Baryła
7. dr Krzysztof Kafel – sekretarz strony polskiej

ze strony litewskiej:

1. dr Rimantas Miknys – przewodniczący strony litewskiej
2. prof. dr Algirdas Jurgis Stanaitis
3. doc. dr Algis Kasperavičius
4. doc dr Elmantas Meilus
5. dr Linas Jašinauskas
6. dr Rimantas Jokimaitis – sekretarz strony litewskiej

Spotkanie przebiegało według następującego porządku (wstępny projekt porządku obrad w załączniku):

Wtorek 22 maja 2012 r.

Przyjazd członków Komisji do Birż w dniu 21 maja 2012 r. Delegacja polska przybyła dwoma trasami, ta, która odbywała lot przez Kijów dotarła do Birż o godzinie 24.00. Kolacja powitalna na zamku Radziwiłłów w Birżach – część delegacji polskiej przybyła zgodnie z zapowiedzią samochodem i wzięła udział w otwarciu posiedzenia Komisji. Miejsce obrad – sala muzealna zamku w Birżach.

Otwarcie obrad o godzinie 9.15 przez prof. A. Suchońskiego i dr. R. Miknysa, współprzewodniczących Komisji.

Dr. R. Miknys przedstawił program obrad, a szczególnie w dniu dzisiejszym oraz okoliczności towarzyszące posiedzeniu i oprawie medialną ze strony litewskiej. Następnie

prof. A. Suchoński przypomniał, że obrady komisji odbyły się dotąd w Wilnie, Druskiennikach, Kiejdanach, a dzisiaj w Birzach – miejscach szczególnie ważnych dla dziejów Polski i Litwy. Stronie litewskiej należy wyrazić wdzięczność za podjęte starania w tym zakresie. Prof. A. Suchoński przedstawił także próbę podjętą przez prof. Roberta Trabę by przedstawić tok prac komisji polsko-litewskiej jako odzwierciedlenie zamiarów komisji polsko-niemieckiej. Nie ma żadnych argumentów, która upoważniałoby do tego rodzaju sugestii. Wręcz przeciwnie, postęp prac polsko-litewskiej komisji podręcznikowej może być przykładem dobrej woli i wytrwałej pracy badaczy polskich i litewskich, a także wsparcia władz obu państw – głównie właściwych ministerstw.

Dr R. Miknys zwrócił uwagę na fakt, że prace komisji poza warstwą podręcznikową, wnoszą wkład w poszerzenie świadomości historycznej społeczeństw. Prof. A. Suchoński dodał, że wszedł do Rady Promocji Polski powołanej przez Ministra Spraw Zagranicznych RP, co jest szczególnie przykładem dobrego zaangażowania instytucji państwowych. Minister R. Sikorski chciał znać atmosferę i postęp prac komisji i był zainteresowany dalszym działaniem Komisji.

Następnie przystąpiono do wysłuchania referatów i dyskusji, według programu godz. 9.30-13.00.

Referat prof. A. Suchońskiego „Konstytucji 3 maja w podręcznikach światowych”. Tekst w załączeniu.

Kolejny referat przedstawił T. Baryła „Ustawa Rządowa z dnia 3 maja w podręcznikach do historii dla gimnazjum” (tekst w załączniku).

Na wniosek R. Miknysa dyskusję odnośnie referatu T. Baryły postanowiono połączyć z dyskusją dotyczącą (być może) wspólnych problemów także dla podręczników litewskich, czyli po wystąpieniu Linasa Jaśinuskasa.

Referat dr Linasa Jaśinuskasa „Konstytucja 3 maja w litewskich podręcznikach do historii”

Dyskusja:

Dr R. Miknys stwierdził, że autor odniósł się do tezy o kapitalnym znaczeniu: przeszłość ma służyć lepszemu oświeceniu współczesności, wyraźnie wskazać odmienne podejście i różnice interpretacyjne w stosunkach dwustronnych, europejski wymiar nauczania historii.

A. Srebrakowski, autorzy tzw. „dalszych- odleglejszych” podręczników najczęściej korzystają z podstawowych wydawnictw, głównie niemieckich i z nich przenoszą wiele błędów, jak Polska, a nie Rzeczpospolita. Politycy, nawet w Parlamencie UE traktują kwestie wiedzy historycznej bardzo koniunkturalnie, a tym samym powinniśmy wyraźnie wskazać by nie mieszać doraźnych działań politycznych z interpretacjami poważnych prac naukowych i prawdą historyczną. Prof. A. Suchoński wniósł by w protokole z obrad Komisji wyraźnie domagać się prawdy w podręcznikach. Należy także poprzez instytut w Brunszwiku działać poprzez upowszechnienie naszych podręczników w obiegu naukowym.

Dr K. Kafel i dr A. Srebrakowski zwrócili uwagę, by nie bać się przeszłości i przede wszystkim sporów i konfliktów z przeszłości, one są istotnym czynnikiem spójnej wiedzy.

Ponadto prof. A. Suchoński zwrócił uwagę, że w momencie rozpoczęcia prezydencji w UE prezydent RP Bronisław Komorowski przypomniał dzieło konstytucji 3 maja. Wzmianka o niej winna znaleźć się w przyszłej konstytucji europejskiej.

Dr R. Miknys: można było odnieść wrażenie, że w mediach widać brak wpływu wiedzy wyniesionej ze szkoły o Konstytucji 3 maja, po drugie z obu wystąpień wynika, że nikt już

nie przedstawia teź konstytucji jako podstawę rozpadu Rzeczypospolitej Obojga Narodów, szczególnie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Dr L. Jašinauskas w odpowiedzi stwierdził, że Konstytucja 3 maja mogłaby służyć umacnianiu postaw obywatelskich, choć w podręcznikach litewskich omawiana jest w skromniejszym wymiarze niż konstytucja francuska, czy amerykańska.

Doc. dr Algis Kasperavičius stwierdził, że mitologizuje się konstytucję amerykańską. Ponadto, co oczywista jest nowoczesność pierwszych konstytucji, ale trzeba je także rozumieć w kontekście epoki. Jeśli porównać trzy pierwsze konstytucje, to jednak Konstytucja 3 maja wypada najslabiej. Ale nie należy przesadzać z nadmiernym krytycyzmem, gdyż mimo przyjęcia konstytucji amerykańskiej to niewolnictwo w USA przetrwało do roku 1864. Prof. A. Suchoński przychylił się do tego stanowiska.

Prof. A. Suchoński przypomniał, że powinno się kształtować postawy na poziomie regionalnym, narodowym, europejskim także poprzez odwoływanie się do Konstytucji 3 maja. Przykładem może być np. europejskość św. Wojciecha jako patrona Europy, pomysłu zaproponowanego jeszcze w 1931 r., czy przywołany przez T. Baryłę projekt „Konstytucji dla Europy” Wojciecha B. Jastrzębowski. Tego elementu brak zarówno w podręcznikach zarówno polskich, jak litewskich.

Prof. B. Łukaszewicz, zwrócił uwagę, że mamy skłonność do nadmiernego eksponowania europejskości poprzez nie najlepsze przykłady, choćby św. Wojciecha.

Dr A. Srebrakowski, to historycy winni przywoływać element polski i litewskich w dziejach Europy, przykład broszury W.J. Jastrzebowski został trafnie przywołany. Europejskość to nie jest tylko modus operandi zachodniej Europy.

Warto przypominać i europejski wymiar nauczania historii i nie tracić naszego narodowego punktu widzenia, szczególnie w związku z recepcją Konstytucji 3 maja.

T. Baryła i dr R. Miknys zwrócili uwagę na narastający sceptycyzm wobec europejskości, szczególnie wyraźny w warunkach kryzysu gospodarczego. To sprzyja propagandzie rosyjskiej, która traktuje zjednoczoną Europę jako sztuczny projekt. W związku z narastającymi w Europie procesami migracyjnymi powinniśmy jednak przypominać, i św. Wojciecha, i Konstytucję 3 maja – to nasz europejski szlak trwałego myślenia o Europie. Bez względu na oskarżenia o jednoznaczne „zawłaszczanie” przeszłości europejskich w imię potrzeb narodowych. Ogólnoludzkie wartości będące naszym wspólnym dorobkiem powinny być również udostępnione w publikacjach o zasięgu europejskim.

T. Baryła zauważył, że na przykład uczeń angielski z całą pewnością nie czytał Magna Carta Libertatum, ale podręcznik wyrabia w nim pogląd o niepodważalnym miejscu tego dokumentu w dziejach myśli prawnej, a nawet dziejach parlamentaryzmu.

Doc. A. Kasperavičius zauważył, że despotyczna Rosja, Węgry, Prusy asymilowały swoje mniejszości. De Beauvois pisze, że na wschodzie dzięki temu naciskowi mniejszości obroniły swoje języki narodowe.

Prof. A. Suchoński zauważył, że jest coraz gorzej z recenzjami podręczników zarówno na Litwie, jak i w Polsce. Kiedyś wybitni znawcy epoki byli zazwyczaj recenzentami merytorycznymi, a dydaktycy recenzentami części dydaktycznej, zaś a obecny „klucz doboru” recenzentów nie jest czytelny.

Dr L. Jašinauskas stwierdził, iż według Instytutu Rozwoju Kształcenia wymagany będzie już tylko jeden recenzent, lecz recenzje przedkładane w Komisji stanowią ważną pomoc dla autorów noszących się z zamiarem wznowienia podręcznika.

Doc. Algis Kasperavičius stwierdził, iż ma wiele przykładów, że autorzy nie chcą uwzględniać uwag recenzentów.

Dr Krzysztof Kafel: nie znam podstaw, którymi kierowała się pani minister Hall zmieniając zasady powoływania recenzentów, to znacznie obniżyło skuteczność procesu kształtowania trwałego podręcznika. Obecnie Ministerstwo kładzie duży nacisk na uwzględnianie uwag zawartych w recenzjach komisji.

R. Miknys przychylił się do wniosku doc. dr. Elmantas Meilusa, by referaty o Konstytucji 3 maja były dostępne w Internecie, gdyż stanowią ważny dokument wypracowany przez Komisję.

Prof. M. Jackiewicz w imieniu kolegów z Olsztyna wnosi propozycję by ocenie na następnym posiedzeniu podlegał ostatni zbrojny zryw niepodległościowy w 1863 r. w Koronie i Księstwie. Najlepszym miejscem prac komisji byłby Puńsk. Prof. M. Jackiewicz przytoczył najnowszą publikację doc. A. Kasperavičiusa, w którym odnosi się do pracy komisji, a przede wszystkim o prof. A. Suchońskim. Prof. M. Jackiewicz podkreślił znaczenie tej publikacji dla upowszechnienia prac komisji.

Prof. M. Jackiewicz podniósł sprawę rozpowszechnianej w szkołach w Litwie antypolskiej broszury Algimantasa Liekisa, skrótu dwutomowego „dzieła”. Dlaczego nie napisał tenże autor

o zbrodniach Rosjan w Wielkim Księstwie Litewskim, na ziemiach litewskich? Profesor M. Jackiewicz stwierdził, że „tę straszną broszurę pokazuję tylko tu na posiedzeniu Komisji, która tak dużo zrobiła dla oświecenia dziejów Korony i Litwy, bo to wstyd i ujma na honorze, także dla mnie jako człowieka tutejszego”.

Dr R. Miknys zauważył, że to bardzo ważna sprawa. To pierwszy, wyraźny ślad wpływu określonych kół politycznych, często o mrocznej przeszłości. To coś więcej niż odpowiedź na emocjonalne stanowisko wąskiej grupy działaczy polskich. To coś więcej niż jednostronne stanowisko wyrażane niejednokrotnie na łamach „Kuriera Wileńskiego”, czy choćby na pracę Piotra Niwińskiego, „Ponary”, wsparte pieniędzmi ministerialnymi. Na Uniwersytecie Wileńskim powstała grupa działaczy, która chce dyskutować o podstawowych stosunków dwustronnych. Już odbyły się cztery publiczne debaty na Uniwersytecie. Bardziej zależy nam by rozmawiać, niż potępiać oczywiste przekłamania i złą wolę wynikającą nie tylko z niewiedzy. Wszyscy członkowie Komisji przychylił się do stanowiska, że należy zauważać tego rodzaju naganne praktyki, ale nie możemy im przydawać wagi poprzez nadmierne zainteresowanie.

Przedstawiciel ministerstwa, stwierdził, że litewskie ministerstwa nie mogą wspierać finansowo tego rodzaju działań i nie wspierają.

Po zakończeniu pierwszej części posiedzenia delegacja udała się w podróż studyjną po najbliższej okolicy zamku w Birżach: kościół katolicki z 1861 r. oraz parafia i kościół ewangelicko-reformowany (kalwiński) ufundowany przez Radziwiłłów – tamże odbyło się spotkanie z księdzem Rimasem Mikalauskasem, który oprowadził po kościele przedstawiając dzieje wyznania kalwińskiego w Birżach oraz Kiejdanach oraz pokazał groby Tyszkiewiczów w krypcie kościoła. Następnie odbyła się prezentacja zbiorów zamku/pałacu w Birżach oraz żywej tradycji wyrobu piwa w fundacji radziwiłłowskiej oraz obrzędowości z tym związanej. Członkowie delegacji byli pod wrażeniem zaangażowania pana Gintarasa Butkiewičiusa w przygotowanie tej prezentacji.

Środa 23 maja 2012 r.

W dniu 23 maja (środa) 2012 r. wznowiono posiedzenie komisji o godzinie 9.00 (czasu miejscowego). Obradom przewodniczył prof. A. Suchoński, który zaproponował przedstawienie recenzji z podręczników do historii według okresów.

Prof. M. Jackiewicz przedstawił recenzję podręcznika: Mindaugas Tamošaitis, Istorijos vadovėlis. I dalis. II klasei. (Tekst w załączniku)

Dyskusja:

Zdaniem recenzenta podręcznik ten jest przykładem pozytywnych zmian zarówno w treści narracji historycznej, jak i pisowni nazwisk.. podjął także dr R. Miknys, który wyjaśnił, że autorów litewskich obowiązuje reguła języka litewskiego (Komisja Ochrony Języka Litewskiego) odnośnie pisowni nazwisk, które mają litewską tradycję pisowni (Onacevičius, Narbutas, Adomas Mickevičius), pisać wersję lituanistyczną. Należy zgodzić się ze stanowiskiem prof. M. Jackiewicza, że autor stara się stosować podwójny zapis, jednak jeszcze nie jest konsekwentny: błędem jest powtórna lituanizacja nazwisk historycznych: Narbutt – Narbutas.

Prof. B. Łukaszewicz przedstawił recenzję podręcznika do nauki historii w klasie ósmej: Saulius Bužinskis, Jurate Litvinaite, Arunas Serneckas, Istorija. Vadovėlis VIII klasei. Primoji knyga/ Antroji knyga. Leidykla „Šviesa”, Kaunas 2011; 134 + 144 ss. ISBN 978-5-430-05656-8; i ISBN 978-5-430-05657-5. (Tekst w załączniku)

Dyskusja:

Prof. dr M. Jackiewicz zauważył, że recenzja prof. B. Łukaszewicza potwierdza coraz wyższy poziom litewskich podręczników do historii. W tym roku przedłożone do recenzji podręczniki litewskie wyraźnie różnią się od tych starszych, recenzowanych 2 i 3 lata wcześniej. Dr .R. Miknys zauważa, że autorzy podręczników coraz częściej wywodzą się z kręgu aktywnych nauczycieli, mających bezpośredni kontakt z uczelniami, które ukończyli, a często stają się badaczami, pracownikami naukowymi. Autorom wyraźnie zależy by w ministerstwie, a następnie w mediach, opinie o ich podręcznikach były coraz lepsze. Prace Komisji wyraźnie podniosły poziom, staranność oraz poprawność dydaktyczną przedstawianych do oceny ministerialnej podręczników.

Prof. A. Suchoński zwrócił uwagę, że postęp co do treści historycznych i poziomu dydaktycznego recenzowanych podręczników jest wyraźny i bardziej wynika z pracy autorów, którzy coraz częściej z własnej inicjatywy chcą znać opinie polskie i litewskie przedstawiane na forum Komisji. Dr. R. Miknys zwrócił uwagę, że nawet w dobie skomplikowanych stosunków litewsko-polskich, powstał pomysł przedstawienia wyników prac komisji odpowiedniej komisji sejmu litewskiego jako dowód konstruktywnego dialogu, który będzie miał wpływ na kształtowanie postaw nieantagonistycznych młodzieży litewskiej i polskiej.

Dr Aleksander Srebrakowski przedstawił recenzję podręcznika w dwóch częściach: Ignas Kapleris, Rimvydas Laužikas, Antanas Meištas, Karolis Mickevičius, Laikas. Istorijos vadovėlis 12 klasei. Idas I i II. Wyd. Briedis., Vilnius 2011, ISBN 978-9955-26-338-8; 978-9955-26-339-5, ss. 168, ss. 171-280.

Dyskusja:

T. Baryła zasugerował by wypracować i zalecić jako postulowaną normę, by w kwestii pisowni nazwisk przestrzegać zasady obligatoryjnego umieszczania w podręcznikach do historii indeksu nazwisk w pisowni zgodnej z normą litewską i polską

Doc. dr Kasperavicius przedstawił recenzję dwóch podręczników:

- 1) Rafał Dolecki, Krzysztof Gutowski, Jędrzej Smoleński, Po prostu. Historia. Zakres podstawowy. Podręcznik do liceum i technikum. Wyd. Szkolne i Pedagogiczne Sp. z o.o. Warszawa 2012. Wydanie I. ISBN 978-83-02-12668-0. (Podręcznik jeszcze nie został „dopuszczony”),
- 2) Dariusz Stola, Historia wiek XX. Podręcznik. Szkoły ponadgimnazjalne. Zakres podstawowy. Wydawnictwo Szkolne PWN Sp. z o.o.[Do nowej podstawy programowej], Warszawa 2012. ISBN 978-83-262-1275-8. Numer dopuszczenia: 486/2012.

Dyskusja:

W kwestii podniesionej w recenzji przez doc. Kasperavisiusa dotyczącej polonizacji ludności ukraińskiej i łemkowskiej objętych akcją „Wisła” zabrali głos dr A. Srebrakowski i prof. B. Łukaszewicz, wyjaśniając okoliczności akcji, zakładane cele oraz okoliczności odstąpienia od asymilacji.

Dr A. Srebrakowski zauważył, że ciągłym problemem jest nadmierne koncentrowanie się w podręcznikach, głównie litewskich, na kwestiach spornych w dziejach, a nie na oczywistych okresach owocnej współpracy.

Po przerwie, wznowiono posiedzenie o godz. 11.15. Przystąpiono do prezentacji recenzji podręczników do nauki geografii. Obradom Komisji przewodniczył dr R. Miknys.

Prof. dr Algirdas Jurgis Stanaitis przedstawił recenzję podręczników:

- 1) Jadwiga Kop, Tylko geografia. Podręcznik. Zakres podstawowy. Szkoły ponadgimnazjalne. Wydawnictwo Szkolne PWN Sp. o.o., Warszawa-Łódź 2012, ISBN 978-83-262-1189-8, Rzecznicy: prof. dr hab. Jerzy Makowski, dr Władysław A. Nowak, dr Agnieszka Mikołajczuk. Nr dopuszczenia: 363/2011.
- 2) Barbara Leonartowicz, Marcin Wójcik, Czas na Geografię. Podręcznik. Zakres podstawowy. Szkoły ponadgimnazjalne. Wydawnictwo Szkolne PWN Sp. z o.o. Warszawa-Łódź 2012. ISBN 978-83-262-1180-5. Rzecznicy: prof. dr hab. Mirosława Czerny, dr Iwona Piotrowski, dr Grzegorz Ptaszek. Numer dopuszczenia: 355/2011.
- 3) Paweł Wład, Nasz Świat. Geografia. Podręcznik. Zakres podstawowy. Wydawnictwo Szkolne PWN Sp. z o.o. Warszawa-Łódź 2012. ISBN 978-83-262-1193-5. Rzecznicy: mgr Elżbieta Makos-Makarska, prof. dr hab. Jerzy Makowski, dr Henryka Kaczorowska. Numer dopuszczenia (brak).

Recenzje dr. Mariusza Kowalskiego dotyczyły podręczników:

- 1) Rima Baćkiene, Vaidotas Januškis, Vilma Pundiene, Geografija 7. Vadovelis. Primoji knyga. Šviesta 2009. Numer dopuszczenia: 2009-04-07, Nr 45, ss. 96.
- 2) Rima Baćkiene, Vaidotas Januškis, Vilma Pundiene, Geografija 7. Vadovelis. Antroji knyga. Šviesta 2009. Numer dopuszczenia: 2009-04-07, Nr 45, ss. 88.
- 3) Rytas Šalna, Georgijus Sapožnikovas, Žeme. Geografijos vadovelis 8 klasei. I i II dalis. Wydaw. Briedis 2010. ISBN 9955-26-280-0; 9955-26-279-4.

Dyskusja:

T. Baryła, dr M. Kowalski i dr R. Miknys podkreślili, iż w coraz lepszych podręcznikach do geografii dłużej niż w podręcznikach do historii utrzymuje się określenie „polska okupacja”. Wszyscy członkowie Komisji podkreślali w swych wystąpieniach wyraźny wpływ uwag zgłoszonych w recenzjach na kolejne wydania podręczników, szczególnie do geografii.

Komisja na swym posiedzeniu w Birzach przyjęła następujące wnioski:

I.

Spotkanie w Birzach, przedstawione na nim recenzje i odbyta dyskusja potwierdziły pozytywne efekty funkcjonowania Komisji, co wyraźnie znajduje odbicie w zmniejszającej się liczbie i ostrości kontrowersji polsko-litewskich.

II.

Komisja wyraża podziękowanie sekretarzowi strony litewski panu dr. Rimantasowi Jokimaitisowi za sprawna organizację posiedzenia Komisji w Birzach oraz atrakcyjny program przybliżający kulturę Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz współczesne dzieje regionu birżańskiego.

III.

Dyskusja prowadzona w czasie posiedzenia Komisji dowodzi potrzeby kontynuacji podejmowania węzłowych problemów historycznych w postaci dodatkowych opinii, wygłaszanych w trakcie posiedzenia Komisji.

IV.

Komisja opowiedziała się za odbyciem kolejnego posiedzenia w połowie maja 2012 roku w Sejnach i postuluje wprowadzenie na posiedzenie Komisji tematyki powstania styczniowego /powstania 1863 r. w podręcznikach polskich i litewskich.

Na tym protokół zakończono i podpisano

Ze strony polskiej

Ze strony litewskiej

.....
prof. dr hab. Adam Suchoński

.....
dr Rimantas Miknys

Birże, 24 maja 2012 r.